

Jan Amos Komenský světluům Evropy

Zuzana Svobodová

Komenského metafyzika ve světle nových překladů

(Spisy o první filosofii, 2017)

Spisy o první filosofii, 2017 (1/4)

Dvojjazyčné (latinsko-české) vydání 6ti metafyzických spisů (pokus o jednotnou terminologii).

Žádný z textů v této edici nebyl Komenským dohotoven a připraven k tisku – jejich obsah pozměňoval, rozšiřoval.

Spisy o první filosofii, 2017 (2/4)

„V době delší než 30 let bylo dílo více než dvacetkrát zbudováno a zbořeno (a to nemluvím o jeho částech) kvůli tolikrát zjištěným chybám v jeho stavbě a protože jsem toužil a doufal, že konečně dosáhnu pevného řádu. Jaký jsem při tomto myšlenkovém postupu často musel podstoupit zápas s Proteem nadmíru rozptýlené a těžko uchopitelné látky, abych jej svázel pravými pouty pravého řádu, tomu nikdo neuvěří.“

(Předmluva k Janua rerum)

Spisy o první filosofii, 2017 (3/4)

- *Prima philosophia (První filosofie)* – Lešno cca 1630 – učebnice pro žáky gymnázia, rukopis nalezen 1897 v Petrohradě / V. Flajšhans
- *Pansofické scenografie část II, která podává náčrt brány věd, metafyziky* – ?1639, první překlad do češtiny – „brána“ viz Ez 40
- *Dveře věcí otevřené aneb Seminář universální moudrosti, obvykle nazývané První filosofie a Metafysika – Janua rerum* 1643

Spisy o první filosofii, 2017 (4/4)

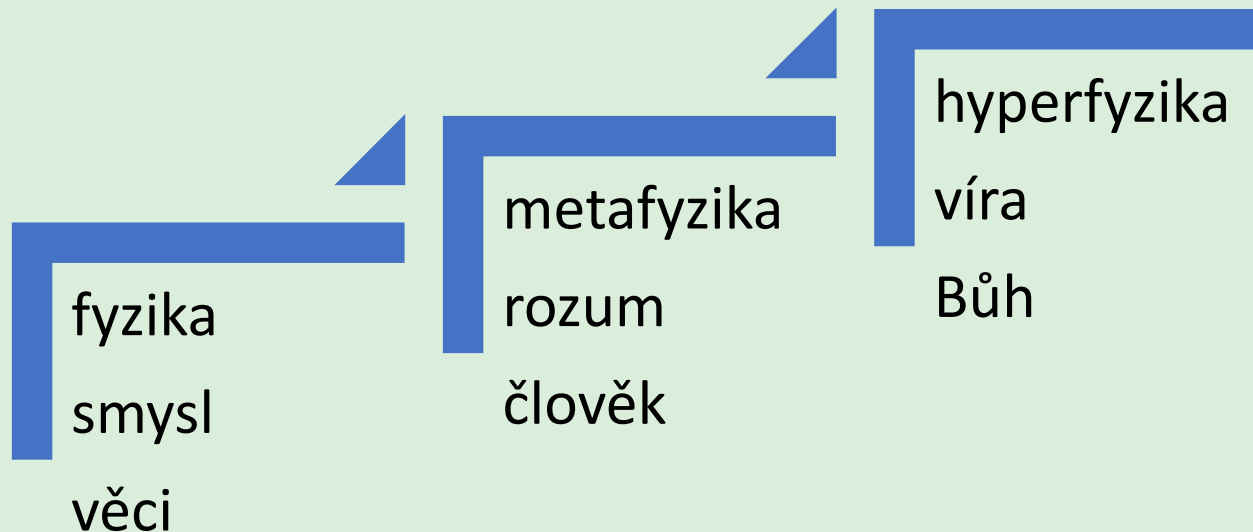
- *Dveře věcí otevřené, to jest První moudrost / které obyčejně říkají metafyzika/*
– *Janua rerum 1681* – posmrtně, poslední metafyzický pokus
- *Svět možný neboli základ celé pansofie* – první stupeň Pansofie;
- *Svět ideový čili pravzorový* – druhý stupeň Pansofie, tj. 3., ústřední části
Obecné porady o nápravě věcí lidských – 1654 shořelo, 1656, překlad (nové)
první kritické edice původních hallských rukopisů (objevených 1934-39 /
Dmytro Čyževs'kyj)

Komenského metafyzika (1/5)

- návaznost na křesťanský novoplatonismus a trinitarismus, přesto:
- osobitá koncepce pansofické metafyziky: Komenskému to není „věda za fyzikou“ (neodvozuje své pojmy ze světa, po zkušenosti, ale) pojmy dány apriorně – znaky Božího obrazu v mysli čl, vrozené také universální schopnosti a instinkty
- věda o idejích, svět možností

Komenského metafyzika (2/5)

- od školy nižší, nazývající se **fyzika**, kde jsou lidé vzdělávání **věcmi** (ONTODIDAKTOI) – skrze **smysl/sensus**, ke škole nazvané **metafyzika**, v níž vzdělávání **sami sebou** (AUTODIDAKTOI) – **rozum/ratio**; až po školu nejvyšší, nazvanou **hyperfyzika**, v níž vzdělávání **Bohem** (THEODIDAKTOI) – **víra/fides**

Komenského metafyzika (3/5)

- elementy, základy lidského rozumu
- *scientia catholica* (všeobecná věda), jejím úkolem principy poznání a pojmy mysli shromáždit a uspořádat do souhrnů

Komenského metafyzika (4/5)

- cíl: být klíčem k Boží i lidské moudrosti, v ohledu na umění věd, konání i řeči
- souvislost s emendačním programem – k jednotě, pravdivosti, dobrotě, ve vědění, politice, náboženství, k obnově harmonie ve vztahu čl k přírodě, ostatním lidem, k Bohu

Komenského metafyzika (5/5)

- nikoli jen teorie, ale bytostně se dotýká praxe: vodítko pro poznávání, ale i při konání, jednání
- měla být každému, i malým dětem, dobře a snadno srozumitelná (Cicero, Platón – *Menon* - PAIS)

Komenského inspirace (1/3)

- Slovo Boží, Písmo
- Platón, křesťanský novoplatonismus
- Aristotelés, křesťanský aristotelismus
 - tyto dvě linie nestojí u JAK proti sobě
 - Komenského metafyzika originální pokusem o syntézu platónského a aristotelského myšlení

Komenského inspirace (2/3)

- Augustin, Mikuláš z Cusy – triadismus, trinitarismus: nové u JAK:
triadismus přeměněn v deduktivní systém *more trinitario seu divino* (po způsobu trojičném neboli božském, nikoli *more geometrico*)
- Campanella
- Descartes – zejména v Pansofii: JAK „*Cogito*“ ohýbá ontologicky zpět k *Augustinovi* (Patočka)
- ...

Komenského inspirace (3/3)

- všechny inspirace základem pro tvorbu zcela vlastní: originálně přetváří v duchu své pansofie a panharmonie
- originální např. teze, že *regulae rerum* (pravidla věcí) jsou *principia intelligendi* (principy chápání)
- originální též, že deska akcidentů je odvozena bezprostředně z transcendentálií *unum, verum, bonum*
- originální celková koncepce emanace z původní Jednoty a opětovný návrat k ní (dle Patočky tak JAK předchůdcem až německých metafyziků 19. století)

Harmonie

- myšlenka všeobecného paralelismu
- panharmonie
- Renesance měla pro harmonii veškerenstva porozumění

Mikuláš Kusánský (1401-1464) – o světové harmonii – vliv na JAK:

Jednota jako syntéza protikladů

B: „*coincidentia oppositorum*“

(v Bohu jsou protiklady sjednoceny)

Co je Bůh

a je možné ho pochopit?

Zdroj obrázku:
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nicholas_of_Cusa.jpg

Harmonie. Triády Kusánského a JAK

Kusánského základ trinitarismu v:
jednotě (unitas)
rovnosti (aequalitas)
spojení (connexio):
In Patre unitas, in Filio aequalitas,
in Spiritu sancto unitatis
aequalitatis concordia.

JAK:

Trojiční Bůh: Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý (prototyp centripetálnosti světa):

- každé stvoření je trojjediné: v základech 3 principy: látka, duch, světlo;
- 3 živly: vzduch, voda, země;
- 3 působící duchové: spiritus naturalis, vitalis, animalis
- 3 původní říše: minerální, rostlinná, živočišná
- 3 části člověka: tělo, duch, duše
- 3 knihy Boží: trojí zjevení Boha pro člověka: ve světě (svém díle), v Písmu (svém slově), v lidské duši/nitru (ve svém hlase)

Komenského devatero primárních akcidentů

(odvozených z *unum-verum-bonum*)

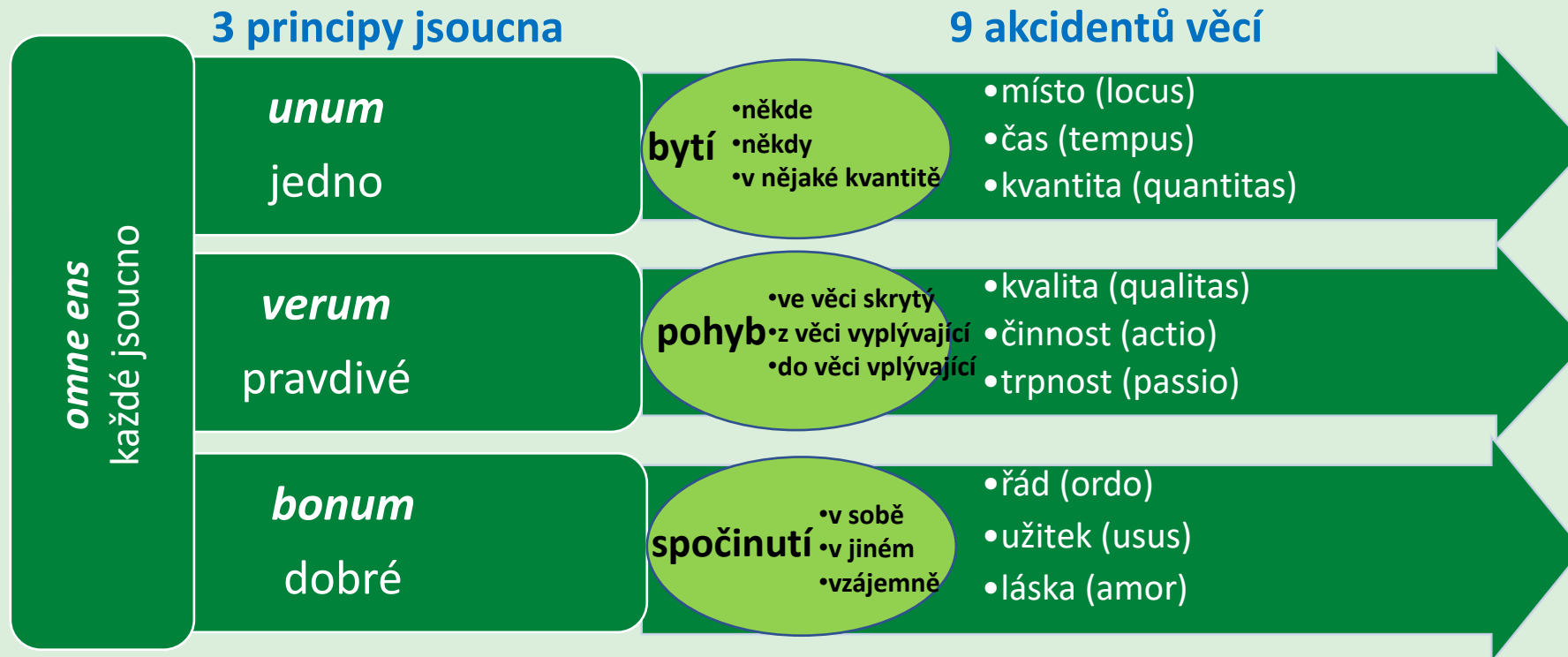
- *tempus, locus, quantitas, qualitas, actio, passio, ordo, usus, amor* – čas, místo, kvantita, kvalita, činnost, trpnost, řád, užitek, láska
- sr. enneady Cusana, Lulla, Dionysia Areopagity

Co mají stvoření mezi sebou společné

	jedno, tedy	někde, někdy, v nějaké kvantitě	odtud	místo čas kvantita
Každé jsoucno je	pravdivé, tedy	takové či takové, něco činící, něco trpící	odtud	kvalita činnost trpnost
	dobré, tedy	uspořádané, k něčemu užitečné, příjemné	odtud	řád užitek láska

Unum, verum, bonum u JAK

(První filosofie I, Pansofické scenografie IV-VII, Janua rerum reserata 1643 III,53-62, Janua rerum reserata 1681 VIII,13-22. XIV, 3-13. Ad§3. XVIII,2-3. XIX-XXVIII, Mundus possibilis II,25-34, V. VIII,3.42a, Mundus archetypus 2a, 6a-7a,12b-13b, 16b-18b, 19b, 31b-33a, 38a-39a)

Komenského metafyzika – metafyzika v souvislostech

- pansofických
- všenápravných (Panorthosia)
- didaktických

Moudrý je ten, kdo (1/2)

- *má intelekt osvícený, aby s jistotou rozlišoval mezi dobrem a zlem;*
- *vůli přímou, aby si opravdu přála opravdu dobré věci;*
- *ducha vážného, stálého, silného, aby o vytoužená dobra bezvýhradně usiloval a jich dosahoval.*

Moudrý je ten, kdo (2/2)

Odstraň jedno z těchto tří, moudrost tím zboříš. Neboť všude ve věcech je potřeba chápat, co je dobré a co zlé: protože po neznámém dobru žádná touha, od neznámého zla, žádný úprk. Tedy pokud si vážně nezamiluješ dobro a neopovrhneš zlem, nedostaví se žádný vážný a pevný úmysl zlu uniknout, dobra dosáhnout. Avšak jestliže za něčím vytrvale půjdeš, nedosáhneš toho, jestliže nebudeš před něčím prchat, neutečeš.

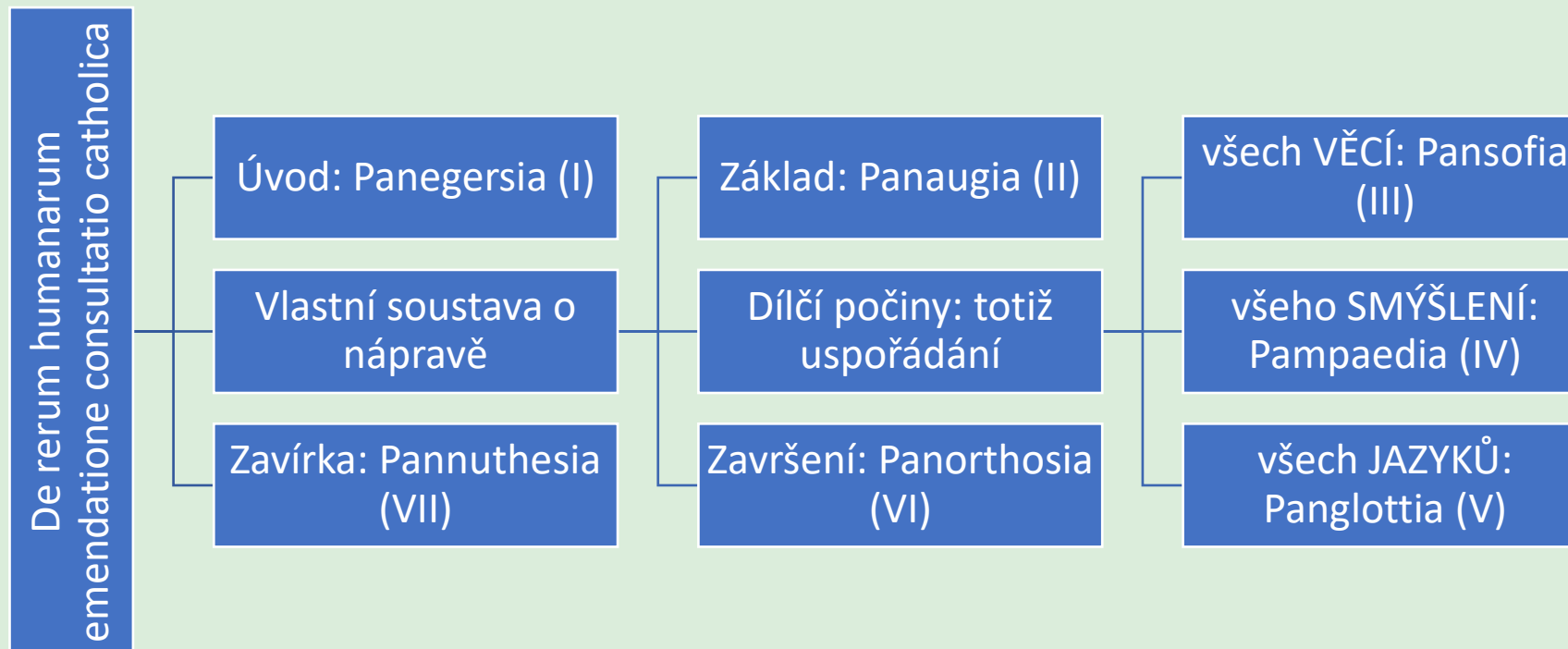
(Dveře věcí otevřené, 1681)

Harmonie. Izomorfismus

- Harmonie u JAK sám podstatný (a transcendentální) prvek zakládající jsoucno: vklad božské ideje, působí společenství bytostí.
- Vše jsoucí tak – po svém – vypovídá o harmonii. („křesťanský platonismus“)
- ***Fundamentum rerum omnium harmonia est.***
- *izomorfismus* (podobnost struktury): *omnia omnibus similia* (v celém světě, tudíž i v dílčích „světech“: ve „světě“ věcí, slov, myšlenek)

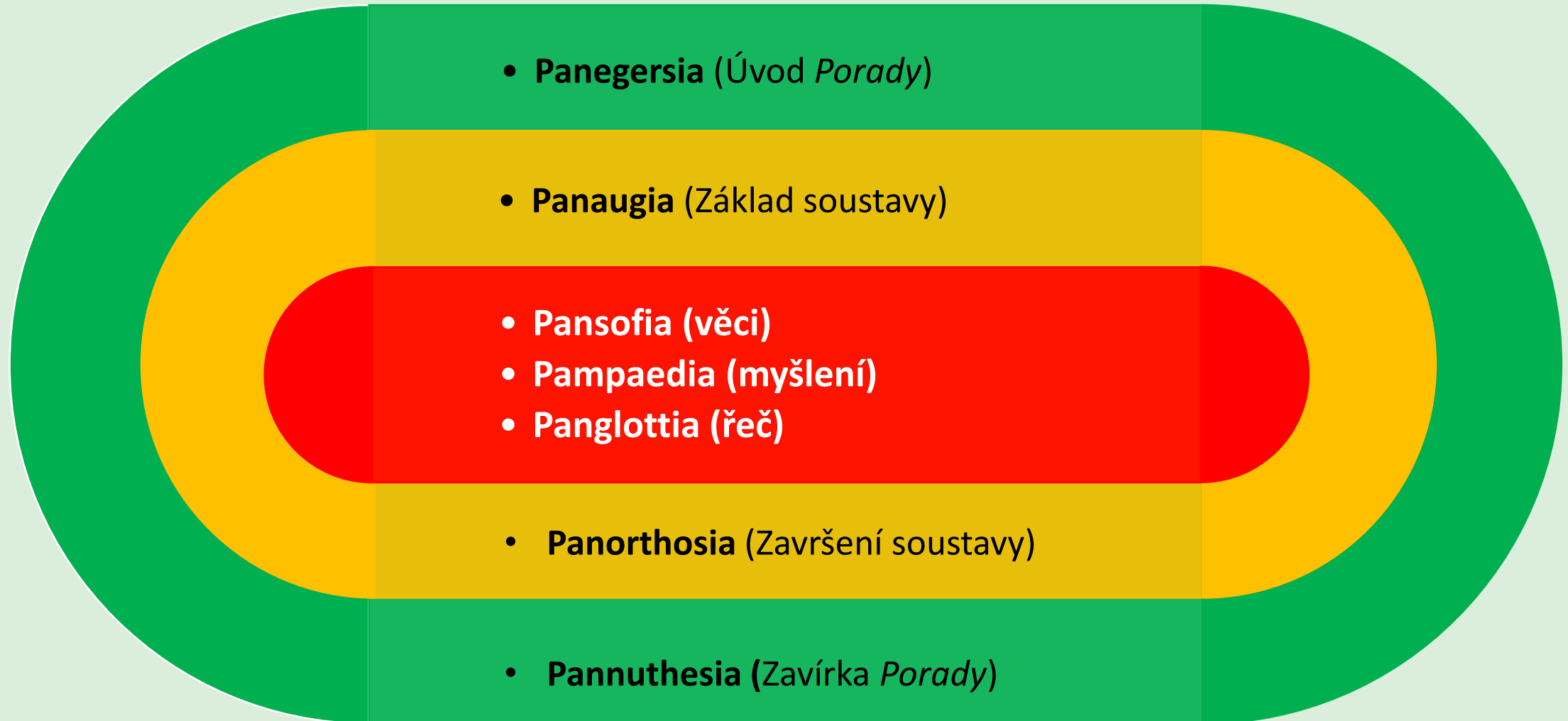
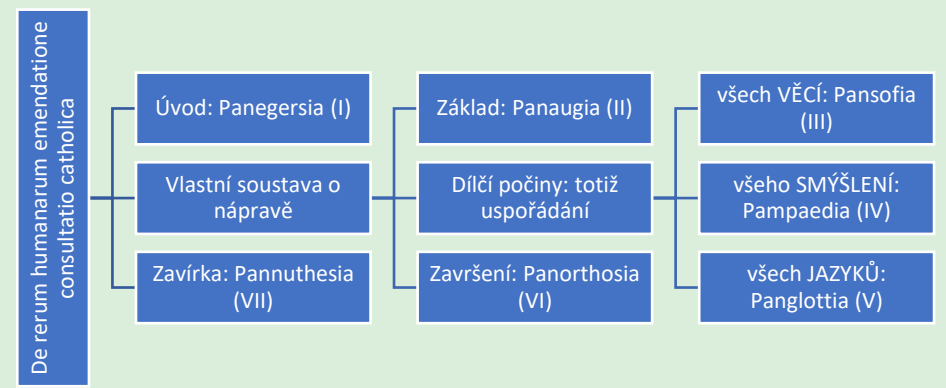
Consultatio

- Panegersia (Úvod, o všeobecném probouzení) I
- Panaugia (Základ, Všeobecné světlo) II
- Pantaxia (Všeobecné uspořádání věcí) neboli Pansofia III
- Pampaedia (Všeobecné zušlechťování myslí) IV
- Panglottia (Všeobecné zušlechťování jazyků) V
- Panorthosia (Završení, Všeobecné napravování) VI
- Pannuthesia (Zavírka, o všeobecném povzbuzování) VII

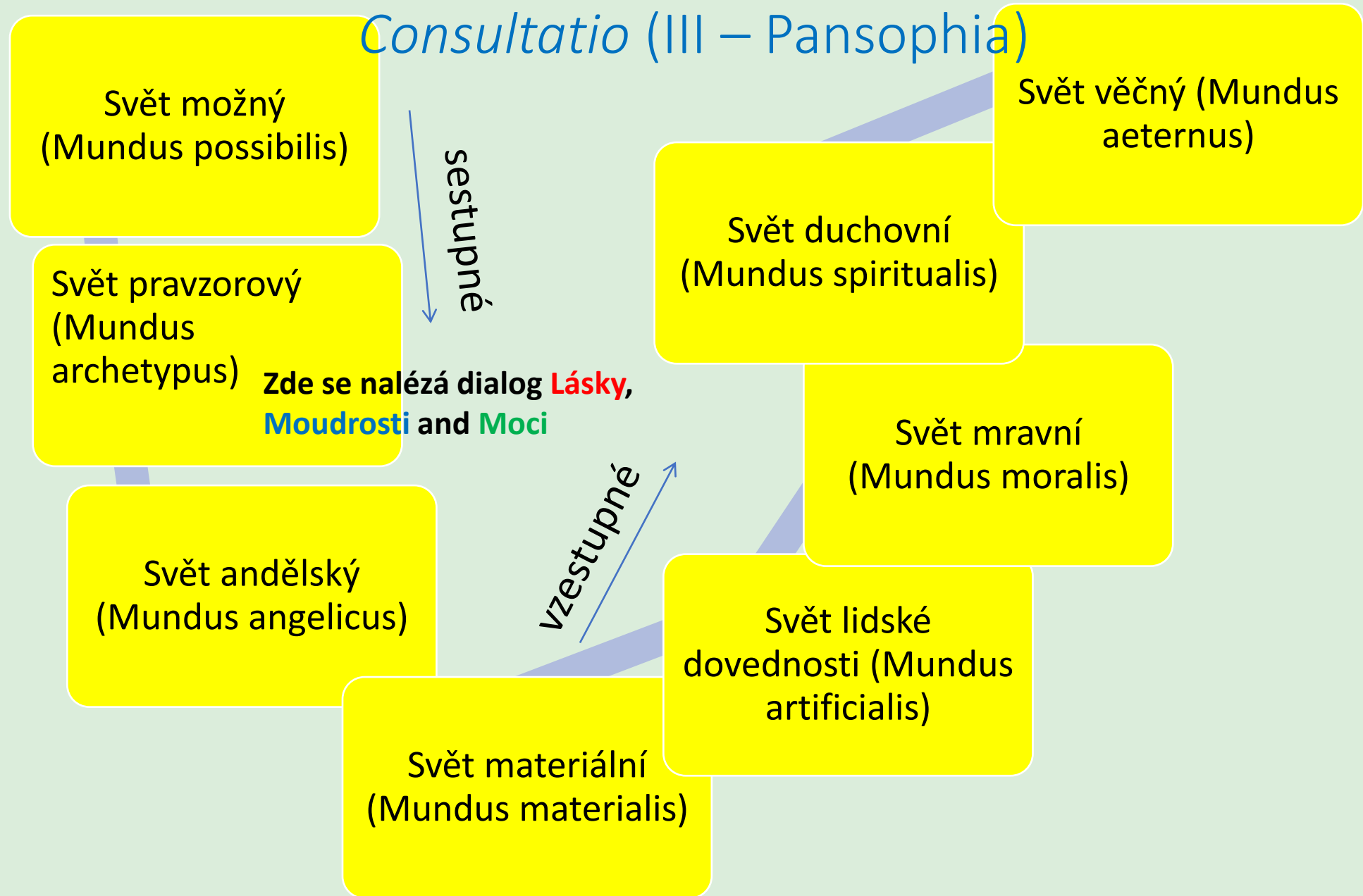

Consultatio

- Panegersia (Úvod, o všeobecném probouzení) I
- Panaugia (Základ, Všeobecné světlo) II
- Pantaxia (Všeobecné uspořádání věcí) neboli Pansofia III
- Pampaedia (Všeobecné zušlechťování myslí) IV
- Panglottia (Všeobecné zušlechťování jazyků) V
- Panorthosia (Završení, Všeobecné napravování) VI
- Pannuthesia (Zavírka, o všeobecném povzbuzování) VII

Osm stupňů světového řádu dle *Consultatio* (III – Pansophia)

Osm stupňů světového řádu dle *Consultatio* (III – Pansophia)

Svět možný čili základ celé Pansofie, který se předesílá sedmi dalším okruhům či světům

Dokonalý rozum, logos

Předobrazy všeho, co by mohlo být, s řádem a pravdivostí

když Bůh myslil

vědět, chtít, moci

Svět pravzorový, ideový

První existující svět

Aby se stalo skutkem...

Jednota-pravda-dobro

když Bůh mluvil (Věčná moudrost, s Věčnou mocí a Láskou)

vševědoucnost, všemohoucnost, vševůle

Svět andělský

Zcela duchový, menšené obrazy prvního nekonečného jsoucna

když Bůh jednal mimo sebe

moudrost, moc, blaženost

Svět materiální, přirozený

Stvořen pro člověka

Pohyb duchů v tělech

vnímání potřeb, snaha dosáhnout naplnění, síly k tomu potřebné

Svět duchovní čili náboženství

Boží obraz v člověku

Styk stvořené mysli s nestvořenými tajemstvími

Když člověk myšlením Boha uctívá, mluvením chválí a prosí, činným a skutečným uctíváním a poslušností oslavuje

víra, naděje, láska

Svět mravní čili politika

Vzájemné povinnosti a závazky lidí, poznání lidské přirozenosti

Když člověk myšlením miluje a pečuje o dobro, mluvením poučuje, jednáním si pomáhá

vzájemné závazky, vzájemné služby, vzájemný prospěch

Svět lidské dovednosti

Spojení lidského rozumu s předměty přírody

Když člověk myslí, mluví, koná

teorie, praxe, chrese (napodobení, přetváření, užití)

Svět věčný

Dokonalý, vznikne z trosek a obnovy předešlých světů

zření, užívání, radost

De Entis inifiniti actionibus (*Mundus archetypus*, III)

Aktivita nekonečného Bytí

Bůh, v němž je nejdokonalejší život, činí nejvýše dokonalou a nekonečnou činnost pro nejbližší a nejdokonalejší cíl (jímž je Bůh sám). Koná tak **uvnitř sebe i mimo sebe**. Uvnitř činí objetí – **objímá vzájemným poutem lásky**. Je to objetí věčné **Lásky** s **Moudrostí** a **Mocí** (srov. v *Janua rerum 1643* **Moc**, **Moudrost**, **Dobrota**)

Bůh objímající ve svazku **lásky**:

